

**АНТОАНЕТА МИЛИКИНА, докторант
ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ” – БЛАГОЕВГРАД**

**ЗАЩИТЕНИТЕ ТЕРИТОРИИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНИТЕ САНДАНСКИ И
ПЕТРИЧ- ОБЕКТ НА ЕКОТУРИЗЪМ**

**THE PROTECTED AREAS ON THE TERRITORY OF THE MANICIPALITIES
SANDANSKI AND PETRICH- OBJECT OF ECOTOURISM**

*ANTOANETA MILIKINA, Ph.D. student
SOUTHWESTERN UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI", BLAGOEVGRAD*

Abstract: Basic requirement for the development of the ecotourism on the territory of the municipalities Sandanski and Petrich is the system of protected areas, which includes the following categories (noticed according to the Law Of Protected Areas, 1998), whose main aim is the protection and the preservation of the nature in the region: Preserve; National Park; Natural Landmark; Protected Area;

Keywords: ecotourism, nature, protected area, law, category

В свят на индустриализация, глобализация и технологизация у хората нараства необходимостта от общуване с природата. Все още не можем да обясним благоприятното ѝ въздействие върху нашата психика, което ни помага да се зареждаме с положителна енергия и да възстановяваме физическите си сили.

Туризмът се явява елемент на рекреацията. Като отрасъл развитието му е обусловено от действието на различни фактори (Бъчваров, Тончев, 1996). Авторите ги разделят на две групи- генетични (които определят появата на туристическите потребности и избора на търсенето) и реализационни (които определят мястото и движението на туристопотока към дадена географска дестинация).

Свободното време (спада към социално- икономическите фактори, част от групата на генетичните) е важен елемент в процеса на развитие на туризма. С нарастване на необходимостта от общуване и връщане към природата, човек ще използва всяка свободна минута за почивка. Тази тенденция се наблюдава през последните години и ще се развива гравитационно. Как да използваме

ефективно свободното си време зависи от нас самите - дали ще посетим най-близкия парк или лесопарк в нашето населено място или ще организираме пътуване до красивите, познати и непознати, запазени и слабо засегнати кътчета на България.

През последните десетилетия бурното развитие на туристическата индустрия, индустриализацията, урбанизацията и нарастването на населението на планетата доведе до сериозни нарушения на природната среда- замърсяване на отделните компоненти (въздух, вода и почви), прекомерно надвишаване на шумовите норми и осезателно деградиране на редица природни ландшафти.

Учени и специалисти от различни страни осъзнават необходимостта от въвеждането на нова алтернативна форма на туризъм, който не нанася щети на природата, а я опазва и обогатява. Така в научните среди се въвежда понятието екологичен туризъм.

Възникването на турмина "екотуризм" и все по- нарастващата популярност към него е вследствие на новите тенденции в съвременния свят. Той отразява фундаменталната промяна в отношението на хората към природата.

Създава се и се оформя като вид алтернативен туризъм, който има минимално въздействие върху природните екосистеми.

Екотуризмът се заражда в Северна Америка, в средата на 80-те години, в следствие на развитието на пътувания в най-отдалечените места със съхранена природа. След това бързо се развива в страни със запазени от човешката дейност и присъствие региони.

На Първия национален форум "Екотуризъм, планини и защитени територии- партньори за благоденствие" (октомври, 2002 г., посветен на обявяването от ООН "Международна година на екотуризма и планините") Министерството на икономиката (МИ), Министерството на околната среда и водите (МОСВ) и Министерството на земеделието и горите (МЗГ) подписват Протокол за сътрудничество в областта на екотуризма. В протокола трите министерства дават следното определение за екотуризм:

"Министерствата приемат общото разбиране за екотуризма като пътуване до сравнително незасегнати природни местности с цел посетителите да разгледат и да се насладят на природата и всички съпътстващи културни забележителности, като едновременно с това се насърчава съхранението им и се допуска възможно най-ниска степен на въздействие. Екотуризмът е също възможност за развитие на бизнес във всички свързани с него услуги, приоритетно в малки местни предприемачески инициативи, като осигурява социално- икономическа активност на местното население и справедливо разпределение на отговорностите и ползите. Екотуризмът съдържа също важни елементи на природозащитно образование, интерпретация на природното и културното наследство и съответства на всички форми на устойчив туризъм." (Национална стратегия и план за

действие за развитие на екотуризма в България, 2004)

Най-характерното за този вид туризъм е, че клиентите му са привлечени преди всичко от природните атракции в съчетание с културно-историческите забележителности- народните обичаи, занаятите и традиционата кухня.

Това, което отличава този вид туризъм от останалите, е че при него туристопотоците се насочват главно към защитените територии и неговите продукти са изключително разнообразни и специфични за всяко конкретно място.

Основна предпоставка за развитието на екологичния туризъм на дадена територията е мрежата от защитени територии. В България мрежата от защитени територии се изгражда и управлява като част от световната мрежа от защитени територии и в съответствие с държавната политика в областта на опазването на околната среда. Защитените територии имат ясно ограничена площ и специфична научна, социална, естетическа и културна стойност. Управлят се с цел опазване на биологичното разнообразие в екосистемите и естествените процеси, протичащи в тях, както и на характерни или забележителни обекти на неживата природа и ландшафти.

Съгласно Закона за защитените територии в България от 1998 година има шест категории защитени територии (ЗТ). Те са съобразени със съвременните международни изисквания и категории на Международния съюз за защита на природата (IUCN) и се различават по състояние и степен на съхраненост на природата, цел и режим на опазване и управление:

Резерват (категория I на IUCN);

Национален парк (категория II на IUCN);

Природна забележителност (категория III на IUCN);

Поддържан резерват (категория IV на IUCN);

Природен парк (категория IV и/или V на IUCN);

Защитена местност (категория IV и/или V на IUCN); (Румяна Вацева, 2003)

Системата от ЗТ е близо 550 000 хектара. Тя включва 3 национални парка (НП), 10 природни парка (ПП), 55 “строги” и 35 поддържани резервата и над 750 защитени местности (ЗМ) и природни забележителности (ПЗ). Те включват земеделски земи, гори и водни обекти (включително части от Черноморския шелф). Защитените територии съхраняват природата на част от най-красивите и богати на биоразнообразие български земи. България е сред страните в Европа с най-богатото биологично разнообразие - разнообразен ландшафт и множество редки и ценни растителни и животински видове от европейска и международна значимост.

Българската система от ЗТ е недостатъчно развита - те заемат по-малко от 5 % от площта на страната. За сравнение - този дял средно за европейския континент е 12 %.

Като страна кандидат - членка на Европейския съюз (ЕС), България е задължена да създаде мрежата от защитени зони (ЗЗ) преди членството си в Съюза. Предвижда се, че поради изключителната природа на страната, ЗЗ (около 250) ще обхванат 30 - 35 % от територията ѝ. Хората се страхуват да възприемат тези нови идеи, което е резултат от недостатъчната прозрачност на държавата и слабата информираност на населението.

Общините Сандански и Петрич се намират в Югозападна България, която е един от най-богатите на биоразнообразие райони на страната. Тук се чувства най-силно Средиземноморското влияние, много южни видове проникват по долината на река Струма. Тук се намират и най-високите върхове на Балканския полуостров, много видове от ледниковата епоха са останали по

високите части на Рила, Пирин, Славянка и Беласица.

На територията на тези общини са обявени следните категории защитени територии, чиято основна цел е опазване и съхраняване на естествената природа в района - резерват, национален парк, природна забележителност и защитена местност.

I. РЕЗЕРВАТ

В България са обявени 55 резервата и два от тях се намират на територията на посочените общини.

1. “Али ботуш”

За да бъдат запазени уникалните съобщества в планина Славянка, през 1951 г. се обявява резерват “Али ботуш” с площ 523, 9 ха. Същият е многократно разширяван и сегашната му площ възлиза на 1628 ха с буферна зона 701, 3 ха. От 01.03.1977 г. резерватът е включен в листата на биосферните резервати по програма “Човек и биосфера” на ЮНЕСКО. Разположен в планина Славянка, наричана още “китна планина”, дала убежище на голям брой терциерни реликти и ендемити, на много средиземноморски растения, които не се срещат другаде у нас, резерватът обхваща земи в землището на село Голешево, община Сандански и селата Парил и Нова Ловча, община Хажидимово. (РИОСВ)

“Али ботуш” е обявен с цел опазване на уникални реликтни гори от черна мура (*Pinus heldreichii*)-защитен и рядък вид, черен бор (*Pinus nigra*), бук (*Fagus*), воден габър (*Ostrya carpinifolia*), бяла мура (*Pinus peuce*), обикновен тис (*Taxus baccata*)-защитен от закона, кошаниново бясно дърво (*Daphne kosanini*) и др.

От тревната растителност са установени над 1400 вида. От тях 20 български ендемити, 42 балкански ендемити и редица други защитени, редки и застрашени от изчезване видове. От защитените растения се срещат венерин косъм (*Adiantum capillus-veneris*), гръцка ведрина (*Fritillaria*

graeca), славянско котенце (*Pulsatilla slavjankae*) и др.

От животинския свят редки представители са чакал (*Canis aureus*), двата вида костенурки- шипоопашата (*Testudo hermani*) и шипобедрена (*Testudo graeca*), македонски гушер (*Podarcis erhardi riveti*), котешка змия (*Telescopus falax falax*) и др. (Стоилов, Тюфекчиев, 2001)

2. "Конгура" – обявен с цел опазване на най-характерните за Беласица планина първични горски екосистеми от обикновен ядлив кестен (*Castanea sativa*) и бук (*Fagus*) и местообитанията на редки и застрашени от изчезване растителни и животински видове. (Стоилов, Тюфекчиев, 2001)

Намира се в землището на град Петрич, община Петрич, област Благоевград. Заема площ от 1316, 6 ха и буферна зона с площ 285 ха. Обявен през 1988 г. (РИОСВ)

Териториите на двата резервата са със строг природозащитен режим и се стопанисват и охраняват от РИОСВ-Благоевград. Предстои включването им в Общоевропейската екологична мрежа НАТУРА 2000. Посещенията се осъществяват с разрешение на МОСВ и координирани с РИОСВ.

Със заповед на министър Долорес Арсенова от 31.01.2005 г. на основание чл.17, ал.2 във връзка с чл.17, ал.1, т.3 от ЗЗТ, се определят пътеки за посетители, преминаващи през територията на резерватите "Али ботуш" и "Конгура". В заповедта се посочват:

- местата, от където преминават пътеките;
- дейностите, които са забранени;
- условието пътеките да бъдат маркирани с указателни и информационни знаци и табели;
- нарушителите ще се наказват съгласно ЗЗТ.

II. НАЦИОНАЛЕН ПАРК

На територията на разглеждания район се намира един от трита национални парка обявени в България- НП "Пирин", който се характеризира с многообразие на релефа, интересни релефни форми, множество високопланински езера и многообразие на растителни и животински видове, голяма част от които са ендемични и/или защитени.

Площта на парка е 40356, 0 ха. Тя е изключително държавна собственост и е разположена на територията на седем общини: Разлог, Банско, Гоце Делчев, Сандански, Струмяни, Кресна и Симитли.

Разпределение на площта по общини, землища и фондова принадлежност

Община, Землище	Горски фонд по цифров модел (ха)	Горски фонд по заповед (ха)	Селскостопански фонд по цифров модел (ха)	Селскостопански фонд по заповед (ха)	Всичко по цифров модел (ха)	%
Общ. гр. Разлог	3872.7	4201.4	249.7	248.8	4122.4	10.2
3- ще гр. Разлог	3872.7		249.7		4122.4	10.2
Общ. гр. Банско	12404.4	12234.0	2355.6	2485.3	14760.0	36.6
3- ще гр. Банско	8022.3		2210.4		10232.7	25.4
3- ще с.	2161.6		110.9		2272.5	5.6

Добринище						
З-ще с. Обидим	1339.4		15.1		1354.5	3.4
З-ще с. Кремен	881.1		19.2		900.3	2.2
Общ. гр. Г. Делчев	1809.4	1501.3	185.5	22.1	1994.9	4.9
З-ще с. Брезница	936.3		160.1		1096.4	2.7
З-ще с. Корница	873.1		25.4		898.5	2.2
Общ. гр. Сандански	6234.1	6231.4	6120.3	6130.8	12354.4	30.7
З-ще с. Пирин	1559.7		2306.7		3866.4	9.6
З-ще с. Лиляново	2703.9		2166.2		4870.1	12.1
З-ще с. Г. Сушица	229.0		101.9		330.9	0.8
З-ще с. Сугарево	253.8		22.6		276.4	0.7
З-ще с. Плоски	1487.7		1522.9		3010.6	7.5
Общ. гр. Струмяни	176.7	179.2	0.0	0.0	176.7	0.4
З-ще с. Илинденци	176.7		0.0		176.7	0.4
Общ. гр. Кресна	4567.5	4568.5	1443.1	1446.0	6010.6	14.9
З-ще с. Стара Кресна	637.6		33.9		671.5	1.7
З-ще с. Влахи	3929.9		1409.2		5339.1	13.2
Общ. гр. Симитли	937.0	1083.6	0.0	0.0	937.0	2.3
З-ще с. Градево	109.4		0.0		109.4	0.3
З-ще с. Сенокос	692.1		0.0		692.1	1.7
З-ще с. Брежани	135.5		0.0		135.5	0.3
Общо:	30001.8	29999.4	10354.2	10333.0	40356.0	100.0
%	74.3		25.7		100.0	

Около 31 % (30, 7) от територията на НП "Пирин" (централната и южна част) попада на територията на община Сандански, като заема 1/6 от територията ѝ на североизток. (План за управление на НП "Пирин")

Територията на парка е разделена на шест паркови района- ПР "Вихрен", ПР "Безбог", ПР "Трите реки", ПР "Каменица", ПР "Синаница" и ПР "Баюви дупки". Офисът на два от тях- ПР "Трите реки" и ПР "Каменица" се намира в гр. Сандански.

ПР "Каменица" обхваща площ от 8516, 2 ха. На изток граничи с ПР "Трите реки", на запад с ПР "Синаница", на север с ПР "Вихрен", на юг с ДЛ гр. Сандански. Най- често срещан дървесен вид е белият бор (*Pinus silvestris*)- 60%, смърч (*Picea abies*)- 25%, бяла мура (*Pinus peuce*)- 11%, ела (*Abies alba*)- 1%, бук (*Fagus*)- 0.7% и др.

Тръгвайки по ПР "Каменица", туристите могат да видят едни от най-високите пирински била, 16 върха са с надморска височина над 2500 м. Над всички се откроява връх Каменица- 2822м. На територията на парковия район се намират красивите езера- Спанополски, Башлийски, Чаирски, Мозговишки, Тевно езеро, Кукленско езеро. От тях най- голямо е Тевно езеро, разположено на 2512 м. надм. вис. Районът се пресича от реките Спанополска, Башлийска, Мозговишка, Беговишка и Крива река.

Най- посещаваните туристически обекти в района са х. "Беговица", заслон "Спано поле" и заслон "Тевно езеро". Годишно през тези обекти преминават около 8- 10 хил. души, като голяма част от тях са чуждестранни туристи.

Територията на района се пресича от атрактивни туристически маршрути:

Международен маршрут Е- 4 (ПИРИНЕИ- АЛПИ- РИЛА- ПЕЛОПОПЕС)- червена маркировка;

х. "Яне Сандански"- Спано поле- х. "Вихрен" (жълта маркировка);

х. "Яне Сандански"- х. "Беговица"- х. "Демяница" (синя маркировка);

х. "Синаница"- Спано поле- х. "Беговица"- х. "Пирин" (кафява маркировка);

ПР "Трите реки" заема площ от 3841 ха. Граничи на север с ПР "Безбог", на запад с ПР "Каменица", на изток с ДЛ гр. Гоце Делчев, на юг с ДЛ с. Катунци. Най- често срещан дървесен вид е бялата мура (*Pinus peuce*)- 71, 8 %; бук (*Fagus*)- 11, 7 %; бял бор (*Pinus silvestris*) - 5, 8 %; смърч (*Picea abies*)- 5, 7 %; ела (*Abies alba*) 5, 0 %.

Територията на района се разпростира върху водосбора на три реки- Келява река, Средна река и Демиркапийска река, от където идва и името на парковия район.

През ПР "Трите реки" преминават следните туристически маршрути:

Международен маршрут Е- 4 (ПИРИНЕИ- АЛПИ- РИЛА- ПЕЛОПОНЕС)- червена маркировка;

х. "Пирин"- Митровото езеро- заслон Тевно езеро;

х. "Пирин"- Аргирово езеро през Демиркапия- Попово езеро- х. "Безбог" (зелена маркировка);

х. "Пирин"- Лопово- Келява река- Солицето- х. "Беговица" (кафява маркировка);

х. "Пирин"- Лопово- с. Рожен- гр. Мелник (зелена маркировка);

ПР "Трите реки" е един от най- живописните райони в Пирин планина. По високопланинските пасища пашува едър рогат добитък. Този тип животновъдство е традиционен поминък за местното население. Горите в този дял от планината са обитание за много животински видове. Един от най- атрактивните е глухарът (*Tetrao urogallus*), птица, която за съжаление се среща рядко на други места в НП "Пирин".

Много често представителите на растителния и животински свят стават жертва на посегателство от страна на недобросъвестни туристи.

С екоклубове в училищата и детските градини се организират походи, празници на парка, изложби, почистване на туристически пътеки. Вратите на офисът на ПР "Каменица" и ПР "Трите реки" винаги са отворени за всеки, желаещ да сподели идеи и предложения, свързани с развитието на защитената територия. (сп. Орбел, 2004)

Основните места за настаняване са къмпинг 4-ти километър, х.Яне Сандански, х. Беговица, з. Спано поле, х. Малина и х. Пирин.

Хижа Малина е разположена на 1550 м. надм. вис. в местността Калугера и разполага със 70 места. Изходно място е с. Пирин. Пътеките са маркирани и се стопанисва от ТД "Еделвайс"- Сандански.

Заслон Спано поле (2040 м. надм. вис.)- в циркус Малко Спано поле е с капацитет от 9 бунгала. Изходно място е гр. Сандански- 18 км. асфалтово шосе до х. Попина лъка и 3 часа по маркирана пътека. Стопанисва се от ТД "Еделвайс"- Сандански.

Хижа Пирин е разположена на 1640 м. надм. вис. в местността Трите реки и разполага с 86 места. Изходно място е гр. Мелник. Пътеките са маркирани и се стопанисва от ТД "Пирински орел"- гр. Мелник.

Хижа Беговица (1750 м. надм. вис.)- на левия бряг на р. Беговица е с капацитет от 120 места. Изходно място гр. Сандански – 29 км. асфалтов и черен път, х. Яне Сандански- 2 часа по маркирана пътека. Стопанисва се от ТД "Еделвайс".

Хижа Яне Сандански е разположена на 1230 м. надм. вис. в южната част на местността Попина лъка, представлява масивна сграда с капацитет от 70 места. Изходно място е град Сандански- 18 км. по асфалтово шосе. Стопанисва се от ТД "Еделвайс"- Сандански.

III. ПРИРОДНА ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТ

1. ПЗ обявени с цел опазването на красив ландшафт

ПЗ "Мелнишки пирамиди"(1165, 5 ха) е разположена около гр. Мелник.

Обявена през 1960 г. с цел запазване на уникалните теренни и характерни особености на местността и за запазване на прочутите Мелнишки пирамиди.(РИОСВ) ПЗ е част от културно- историческия резерват "Мелник" и включва причудливите скални образувания, дело на ерозионната дейност на Мелнишка река и притоците ѝ върху неоген-кватернерните седименти и екзогенните процеси, с височина над 100 м.(Пирински край, 1995)

2. ПЗ обявени за опазване на скални образувания, водопади и пещери

ПЗ "Кожух"- разположена при с. Рупите, община Петрич, е обявена през 1962 г. с цел опазване на скално образувание. Представлява остатъчно възвишение от вулканичен кратер. Според Георгиев(2004) тази територия е с изключително значение за опазване на биологичното разнообразие, защото тук се срещат редки представители на флората и фауната на България, за някои от тях тук е единственото им находище в Пиринския край.

ПЗ "Водопад- Попина лъка"- обявен през 1965 г. с цел опазване естествения водопад на река Санданска Бистрица, образуван в средното ѝ течение и висок 11 м.

IV. ЗАЩИТЕНА МЕСТНОСТ

ЗМ "Рупите"(20, 0 ха)- обявена 1980 г., на десния бряг на р. Струма, в землището на с. Рупите, община Петрич. Представлява важен орнитологичен обект и опазва крайречна заливна гора съставена главно от бяла тополя (*Populus alba*). В района са установени 210 вида птици. От тук преминава един от двата миграционни пътя на птиците.

Това е единственото място, където могат да се видят четирите вида наши костенурки, почти всички видове змии, балканска чесновница (*Pelobates syriacus balcanicus*) и малък речен кефал (*Leuciscus borysthenticus*). (Георгиев, 2004)

Към ЗМ се включват минералните извори; експерименталната база

“Рупите”, в която се отглеждат водорасли и орнитологичната станция “Рупите”, в която се изследват и опрѣстеняват птици. (Пирински край, 1999)

ЗМ “Топлище”(0, 3 ха)- в землището на с. Коларово, общ. Петрич, обявена през 1992 г. с цел запазване на находището на папрата Величиствена осмунда. В България се среща единствено по долината на р. Струмешница и е защитен от закона вид, включен в Червената книга на България.(Георгиев, 2004)

Както в световен мащаб, така и в България, през последните години се

забелязва движение на туристопотоците към запазените и слабо засегнати защитени територии, чиято посещаемост се определя от режима на ползване и за удобство тези територии се зонират съгласно плановете за управление. Друг момент, на който трябва да обърнем внимание е отношението на хората към околната среда. Допускайки нейното замърсяване и деградиране, ние сами съкращаваме времето за благоприятното ѝ въздействие върху нас. В туризма участниците трябва да бъдат мотивирани да обичат и опазват природата.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бъчваров, М., Цв. Тончев, Основи на туризма, С., 1996
2. Вацева, Р., Защитени територии в България, Сп. “Обучението по география”, 2- 3/ 2003
3. Георгиев, Г., Националните и природни паркове и резервати в България, С., 2004
4. Доклад за състоянието на околната среда през 2003 г., Бл., РИОСВ, 2004
5. Енциклопедия Пирински край, т.І, 1995, т.ІІ, 1999
6. Закон за защитените територии, 1998
7. Национална стратегия и план за действие за развитие на екотуризма в България, С., 2004
8. План за управление на Национален парк “Пирин” за периода 2004- 2013
9. Стоилов, Д., К. Тюфекчиев, Консервационна природозащита, Бл., 2001
10. Сп. Орбел, № 11/2004, Изд. НП “Пирин”